

facere oportet, ut si tibi contigit tanquam homini, quod utique homo Dei dicit in Psalmo, « Turbatus est præ ira oculus meus¹, » exclames ad Dominum, « Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum²; » ut porrigat tibi dexteram suam, et comprimat iracundiam tuam, et tranquillet mentem tuam ad videndam faciendamque justitiam. Sicut enim scriptum est; « Iracundia viri justitiam Dei non operatur³. » Nec arbitreris ideo nobis non posse subrepere injustam commotionem, quia episcopi sumus. Sed potius cogitemus inter laqueos tentationum nos periculosissime vivere, quia homines sumus. Aufer itaque Gesta ecclesiastica, quæ perturbatio fortasse fecisti, et redeat inter vos charitas, quam cum illo et catechumenus habuisti. Aufer litem et revoca pacem, ne tibi pereat homo amicus, et de vobis gaudeat diabolus inimicus. Potens est autem misericordia Dei nostri, quæ et me exaudiat orantem, ne mea tristitia de vobis augeatur, sed potius quæ est exorta sanetur, et erigat per gratiam suam, et lætificet juventutem tuam non contemnentem senectutem meam. Vale.

¹ Psal. vi, 8. — ² Ibid. 3. — ³ Jacob. i, 20.

FRAGMENTUM.

Quod in veteri codice ecclesiæ Trecentis continente collectiones Cresconii et Ferrandi repertum est, cum titulo hęc affixo.

EX EPISTOLA AD CLASSICIANUM

QUI EXCOMMUNICATUS FUERAT.

Ego propter eos, qui pro peccato unius animæ, totam domum ejus, id est, plurimas animas anathemate ligant, maxime ne ibi quisquam sine baptismo de corpore abcedat; et utrum non etiam de ecclesia pellendi sunt, qui eo confugiunt quo fidem fidejussoribus frangant, adjuvante Domino, et in concilio nostro agere cupio, et si opus fuerit ad Sedem apostolicam scribere; ut in his causis quid sequi debeamus concordiam omnium auctoritate constituatur, atque firmetur. Illud plane non temere dixerim, quod si quisquam fidelium fuerit anathematus injuste, ei potius oberit qui faciet, quam ei qui hanc patietur injuriam. Spiritus enim sanctus habitans in sanctis, per quem quisque ligatur aut solvitur, immeritam nulli poenam ingerit: per eum quippe diffunditur charitas in cordibus nostris, quæ non agit perperam.

¹ Habent Ansel. Luc. lib. 12, c. 66 et Gratian. caus. 11, q. 3, c. 87.

EPISTOLA CCLI¹.

Domino dilectissimo meritoque honorabili filio PANCARIO
AUGUSTINUS in Domino salutem.

*Augustinus Pancario de Secundino presbytero criminum
quorundam insimulato : contra quem accusationes
hæreticorum admittère non vult catholicorum audire
paratus.*

CUM antequam veniret religio tua, presbyter Secundinus Germanicianensibus non displiceret, unde modo factum est ut eum, sicut scripsisti, etiam de nescio quibus criminibus accusare parati sint, nescio, domine dilectissime meritoque honorabilis filii. Verumtamen nullo modo nos possumus contemnere quod presbytero videntur objicere, tantum si catholici sunt qui objiciunt. Nam hæreticorum accusationes contra catholicum presbyterum admittere, nec possumus, nec debemus. Proinde hoc primo agat prudentia tua, ut hæretici non sint, ubi ante adventum tuum non fuerunt: et audiemus causam presbyteri, sicut eam oportet audiri. Illud sane moneo, quia dignaris, quoniam et salus et existimatio tua charissima nobis est, et ipsi Germanicianenses pertinent ad curam humilitatis nostræ, ut ea quæ a gloriosissimis Imperatoribus impetrasti, et ea quæ apud competentes iudices egisti, fidenter allegare digneris; ut appareat omnibus, nihil te inordinate agere, ne iterum in causa vestra, qui de possessione contenditis, ipsi miseri fatigentur, et gravius afflicti dispereant. Simul

¹ Alias cccxi. quæ autem 251 erat, nunc 269.

etiam commendo ut ejusdem presbyteri domus non deripiatur, neque vastetur: nam de ecclesia sua nuntiatum est nobis, quod eam nescio qui velint deponere: sed non puto quod ullo pacto possit hoc a tua religione permitti.

EPISTOLA CCLII¹.

Domino dilectissimo meritoque honorabili et præferendo fratri
FELICI, AUGUSTINUS in Domino salutem.

*Augustinus Felici, de pupilla quadam Ecclesiæ tutelæ
commissa.*

NOVIT, optime, religio tua quam curam tuendis cum omnibus hominibus, tum maxime pupillis Ecclesia vel episcopi debeant. Unde receptis litteris tuis, et exemplo litterarum viri spectabilis fratris nostri², nec potui nec debui passim puellam cuiquam committere, præsertim quia eam Ecclesiæ commendavit, domine dilectissime meritoque honorabilis et præferende frater. Proinde adventum ejus expecto, ut si quid fieri oporteat, ejus præsentia liberem, et faciam quod Dominus faciendum esse inspiraverit.

¹ Alias cccvii. quæ autem 252 erat, nunc 179. — ² Forte Rustici cui scribitur ep. 255.

¹ Alias cccviii. quæ autem 253 erat, nunc 121.

EPISTOLA CCLIII¹.

Domino beatissimo et venerabili ac desiderabili fratri BENE-
NATO, et qui tecum sunt fratribus, AUGUSTINUS in Domino
salutem.

*Augustinus ad Benenatum, de eadem puella (ut videtur)
in matrimonium non tradenda nisi viro catholico.*

PER quem saluto sanctitatem tuam, de fide ejus et bono
circa Ecclesiam studio gratulamur. Voluit autem ad tuam
benignitatem cum litteris meis venire, domine dilectis-
sime ac venerabilis frater. Et quoniam audivi quod de
negotio illo transigere cogitas, si verum est (quod miror,
si verum est) nosti quemadmodum debeas episcopali
paternitate catholicæ Ecclesiæ providere; ut non cum
quolibet id agas, si tamen, ut dixi, verum est quod au-
divi, sed potius cum domo catholica, cujus non solum
nullam adversitatem, verumetiam fidele adjutorium ha-
bere possit Ecclesia.

¹ Alias cccxxii. quæ autem 253. prima erat nunc 237 et quæ 253.
secunda erat, nunc 103.

¹ Alias cccxii. quæ autem 253. prima erat nunc 237.

EPISTOLA CCLIV¹.

Domino beatissimo et venerabili ac desiderabili fratri et consa-
cerdoti BENEATO, et qui tecum sunt fratribus, AUGUSTINUS
et qui mecum sunt fratres in Domino salutem.

*Augustinus ad eundem Benenatum, pronubum agentem
Rustici filio.*

PUELLA, de qua mihi scripsit sanctitas tua, in ea vo-
luntate est, ut si ætas ei jam matura esset, nulli in nuptiis
conveniret. In ea vero ætate est, ut si voluntatem nubendi
haberet, nulli adhuc dari vel promitti deberet. Huc ac-
cedit, quia eam Deus in Ecclesia sic tuctur, ut contra
improbos tueatur: non ut cui voluero tradi possit, sed
ut a quo non oportet, rapi non possit, domine Benenate
dilectissime et venerabilis frater. Conditio itaque quam
insinuare dignatus es non mihi displicet, si nuptura est.
Utrum autem nuptura sit etsi illud quod in ore habet
magis optamus, nunc tamen ignoramus: quia in his an-
nis est, ut et quod se dicit velle esse sanctimoniam, jo-
cus sit potius garrantis, quam sponsio profitentis. Deinde
habet materteram, cujus vir honorabilis frater noster
Felix dum de hac re contulisset cum illo (neque enim
possem aliter, vel deberem) non quidem invitus accepit,
imo etiam gratulatus est; sed jure amicitiae non impor-
tune doluit, quod eis nihil inde sit scriptum. Fortassis
enim quæ nunc non apparet, apparebit et mater, cujus
voluntatem in tradenda filia omnibus, ut arbitror, na-

¹ Alias cccxxiii. quæ autem 254. erat, nunc 104.

tura præponit : nisi eadem puella in ea jam ætate fuerit, ut jure licentiore sibi eligat ipsa quod velit. Illud quoque cogitet sinceritas tua, quia si mihi de nuptiis ejus potestas summa ac tota tribuatur, atque ipsa quoque jam matura et nubere volens, cui voluero se tradendam sub Deo judice mihi committat; sic dico, et verum dico, mihi placere istam conditionem, ut propter Deum judicem non possim respuere meliorem : quæ utrum adventura sit, utique incertum est. Quapropter videt charitas quanta consideranda concurrant, ut nunc a me cuiquam promitti omnino non possit.

EPISTOLA CCLV¹.

Domino dilectissimo et merito prædicabili ac suspiciendo filio
Rustico, Augustinus in Domino salutem.

Augustinus ad Rusticum, de puella in connubium ejus filio petita.

QUAMVIS tibi et universæ domui tuæ omnia bona optem, nec tantum ad felicitatem præsentis sæculi pertinentia, verum etiam ad vitam futuram atque sempiternam, quæ tibi nondum credenda persuasa est : tamen quæ me moveant, ut de puella, quam petis, nihil adhuc audeam polliceri, quantum sufficere visum est, sancto fratri et coëpiscopo meo Benenato rescripsi, domine dilectissime et venerabilis fili. Si enim tu, cum certissime noveris, etiam si nostræ absolutæ sit potestatis, quamlibet puellam in conjugium tradere, tradi a nobis Chris-

¹ Alias ccxxxiv. quæ autem 255 erat, nunc. 108.

tianam nisi Christiano non posse : nihil tamen mihi tale de filio tuo, quem adhuc paganum audio, promittere voluisti : quanto magis ego, propter illa, quæ in Epistola memorati fratris mei legere poteris, quidquam de illius puellæ connubio spondere non debeo, etiamsi quod dixi de filio tuo non tantum promissum tenerem, sed jam etiam factum esse gauderem ?

EPISTOLA CCLVI¹.

Domino merito prædicando sinceriterque charissimo ac desiderantissimo fratri CHRISTINO, Augustinus in Domino salutem.

Officiose Augustinus ad Christinum scribit.

EPISTOLAM meam desiderare te, mihi tua Epistola nuntiavit. Frater autem Jacobus ejus desiderii erga nos tui locupletior testis accessit, quia plura mihi de te suaviter atque in se ipso experta locutus est, quam illa parva chartula potuit. Unde tuæ benignitati congratulor, et de tuo pectore Christiano Domino Deo nostro, cujus hæc dona sunt, gratias ago, domine merito prædicande sinceriterque charissime ac desiderantissime frater. Quod autem petis, ut litteris te quæram ; ego te affectu quæro, qui omnes litteras superat : et ubi te quæram quod bene intelligas, novi. Quantum autem ad me legendum attinet, magis vereor in manibus vestris loquacitatem meam reprehendi, quam eloquium requiri. Illud breviter dixerim, quod diuturna cogitatione si ruminaveris, senties quid

¹ Alias ccxxvi. quæ autem 256 erat, nunc 216.

sapiat : Cum in itinere Dei faciliora et fructuosa ignava formidine fugiuntur, in itinere sæculari duriora et sterilia ærumnoso labore tolerantur. Incolumis in Christo vigeas et proficias, domine merito prædicande sinceriterque charissime ac desiderantissime frater.

EPISTOLA CCLVII¹.

Domino eximio meritoque honorabili, et suscipiendo filio
ORONTIO AUGUSTINUS.

Augustinus Orontio resalutans illum.

AGO gratias quod adventum eximietatis tuæ litteris etiam prævenire dignatus es, et ante contuitum misisti colloquium, ut tuo prius affatu quam aspectu frueremur, et diu desideratam notitiam epistolari solatio quodammodo prægustantes expectarem avidius et ardentius, quod jucundius gratiusque caperemus Domine eximie meritoque honorabilis et suscipiende fili. Reddo itaque meritis tuis et præcurrentibus officiis debitum resalutationis obsequium, incolumitatem tuam gaudens nuntiatam, optansque continuam. Et quod rescripta exiguitatis meæ jure prærogatæ benevolentiae reposcendo addidisti, dicens : « Si tamen id de tanta sanctitate possumus promereri : » nullo modo audeo desperare, sanctitatis ejusdem, cujus haustu pro nostro modulo aliquid sumus, ipsum fontem non solum laudandum, verumetiam nobiscum participandum, et tuæ prudentiæ placiturum, ut Deus incomparabiliter atque incommutabiliter bonus,

¹ Alias cxxiii. quæ autem 257 erat, nunc 142.

qui per suam potentiam tam bonæ tuæ mentis est institutor, sic etiam per gratiam restitutor. Incolumem te Deus omnipotens feliciorumque tueatur domine eximie meritoque honorabilis ac suscipiende fili.

EPISTOLA CCLVIII¹.

Domino merito suscipiendo et in Christo dilectissimo ac desiderantissimo fratri MARTIANO, AUGUSTINUS in Domino salutem.

Augustinus Martiano veteri amico gratulatur, quod catechumenus sit factus, hortans illum ut fidelium sacramenta percipiat.

ABRIPUI, vel potius obripui, et quodam modo furatus sum memetipsum multis occupationibus meis, ut tibi scriberem antiquissimo amico, quem tamen non habebam quandiu in Christo non tenebam. Nosti quippe ut definiert amicitiam « Romani, ut ait quidam, maximus auctor Tullius eloquii. » Dixit enim et verissime dixit : « Amicitia est rerum humanarum et divinarum cum benevolentia et charitate consensus². » Tu autem, mi charissime, aliquando mihi consentiebas in rebus humanis, cum eis more vulgi frui cuperem, et mihi ad ea capessenda, quorum me poenitet, favendo velificabas, imo vero vela cupiditatum mearum cum cæteris tunc dilectoribus meis inter præcipuos aura laudis inflabas. Porro in rebus divinis, quarum mihi illo tempore nulla eluxerat veritas, utique in majore illius definitionis parte nostra amicitia

¹ Alias clv. quæ autem 258 erat, nunc 158. — ² Lucanus lib. 7 et Cicero pro Læl. 20.

claudicabat. Erat enim rerum tantummodo humanarum; non etiam divinarum, quamvis cum benevolentia et charitate consensio.

II. Et postea quam illa cupere destiti, tu quidem perseverante benevolentia, salvum me esse cupiebas salute mortali, et ea rerum prosperitate felicem, quam mundus optare consuevit. Et jam sic itaque aliquantum tibi erat mecum rerum humanarum benevola et chara consensio. Nunc vero quantum de te gaudeo, quibus explicem verbis, quando eum quem quoquo modo habui diu amicum, habeo jam verum amicum. Accessit enim etiam rerum consensio divinarum; quoniam qui mecum temporalem vitam quondam jucundissima benignitate duxisti, nunc spe vitæ æternæ mecum esse cœpisti. Modo vero etiam de rebus humanis inter nos nulla dissensio est, qui eas rerum divinarum cognitione pensamus, ne plus eis tribuamus, quam modus earum justissime postulat; nec eas in aliquo contemptu abjiciendo, Creatori earum Domino rerum cœlestium atque terrestrium faciamus injuriam. Ita fit ut inter quos amicos non est rerum consensio divinarum, nec humanarum plena esse possit ac vera. Necesse est enim ut aliter quam oportet humana æstimet, qui divina contemnit, nec hominem recte diligere noverit, quisquis eum non diligit qui hominem fecit. Proinde non dico nunc mihi plenius amicus es, qui eras ex parte; sed quantum ratio indicat, nec ex parte eras, quando nec in rebus humanis mecum amicitiam veram tenebas. Rerum quippe divinarum, ex quibus recte humana pensantur, socius mihi nondum eras, sive quando nec ipse in eis eram, sive postea quam ego eas utcumque sapere cœpi, a quibus tu longe abhorrebas.

III. Nolo autem succenseas, nec tibi videatur absurdum, quod illo tempore cum in vana hujus mundi æs-

tuarem, quamvis me multum amare videreris, nondum eras amicus meus, quando nec ipse mihi amicus eram, sed potius inimicus. Diligebam quippe iniquitatem, et vera quidem divina sententia est, qua scriptum est in sanctis Libris: « Qui autem diligit iniquitatem, odit » animam suam¹. » Cum ergo odissem animam meam, verum amicum quomodo habere poteram, ea mihi optantem in quibus ipse me ipsum patiebar inimicum? Cum vero benignitas et gratia Salvatoris nostri illuxit mihi, non secundum merita mea, sed secundum ipsius misericordiam, tu ab hac alienus, quomodo esse poteras amicus meus, qui unde beatus esse possem penitus ignorabas, et non in hoc me amabas, in quo mihi ipse jam fueram utcumque amicus effectus?

IV. Gratiās itaque Deo, quod te mihi amicum facere tandem aliquando dignatur. Nunc enim nobis est rerum humanarum et divinarum cum benevolentia et charitate consensio in Christo Jesu Domino nostro verissima pax nostra. Qui duobus præceptis cuncta præconia divina conclusit, dicens: « Diliges Dominum Deum tuum ex » toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente » tua, et diliges proximum tuum tanquam te ipsum. In » iis duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ². » In illo primo rerum divinarum, in hoc secundo rerum humanarum est cum benevolentia et charitate consensio. Hæc duo si mecum firmissime teneas, amicitia nostra vera ac sempiterna erit; et non solum nos invicem, sed ipsi etiam Domino sociabit.

V. Quod ut fiat, exhortor gravitatem et prudentiam tuam, ut jam etiam fidelium sacramenta percipias: decet enim ætatem, et congruit, quantum credo, moribus tuis. Memento quid mihi dixeris profecturo, comicum

¹ Psal. x, 6. — ² Matth. xxi, 37.

quidem de Terentio (si recolis) versum, sed tamen ap-
tissimum et utilissimum.

Nunc hic dies vitam aliam affert, alios mores postulat¹.

Quod si veraciter dixisti, sicut de te dubitare non debeo,
jam profecto sic vivis ut sis dignus baptismo salutari re-
missionem præteritorum accipere peccatorum. Nam om-
nino non est cui alteri præter Dominum Christum dicat
genus humanum;

Te duce si qua manent sceleris vestigia nostri,

Irrita perpetua solvent formidine terras².

Quod ex Cumæo, id est, ex Sibyllino carmine se fassus est
transtulisse Virgilius; quoniam fortassis etiam illa vates
aliquid de unico Salvatore in spiritu audierat, quod ne-
cesse habuit confiteri. Hæc tibi, domine merito susci-
piende, et in Christo dilectissime ac desiderantissime
frater, sive pauca, sive forsitan multa sint, utcumque
occupatissimus scripsi: tua sumere rescripta desidero, et
te nomen dedisse inter competentes, vel daturum esse,
jamjamque cognoscere. Dominus Deus noster, in quem
credidisti, et hîc et in futuro sæculo te conservet, do-
mine merito suscipiende, et in Christo dilectissime ac
desiderantissime frater.

¹ Ter Andr. Act. 1, 2. — ² Virgilius Eclog. 4.

EPISTOLA CCLIX¹.

Domino dilectissimo et honorabili fratri CORNELIO,

AUGUSTINUS.

*Augustinus Cornelio scortis dedito, admonens illum ut
Cyprianæ uxoris defunctæ pudicitiam imitetur: si
velit illius impetrare laudes.*

I. SCRIPSISTI mihi ut ad te aliquam prolixam Episto-
lam consolatoriam darem, quod graviter optimæ uxoris
morte movereris, sicut sanctum Paulinum ad Macarium
fecisse meministi. Et illa quidem anima in societatem re-
cepta fidelium atque castarum, laudes nec curat, nec
quærit humanas: sed quia propter eos fiunt ista, qui vi-
vunt, prius est ut tu, qui consolari ejus laude desideras,
ita vivas, ut illic ubi ipsa est, esse merearis. Neque enim
dubito quod eam non credas ibi esse, ubi illæ sunt quæ vel
adulteris lectulum conjugalem polluerunt, vel nullo con-
jugio deligatæ fornicatione fluxerunt. Quare de illius
laude viro longe dissimili quasi fugare velle moestitiam,
adulatio est, non consolatio. Nam si eam diligeres sicut
ipsa te dilexit, servasses ei quod tibi ipsa servavit. Et
cum illa si prior obiisses, nullo modo credenda sit cui-
quam fuisse nuptura, nonne si vere obitum ejus laudibus
ejus consolandus doleres, ne unam quidem ac licitam
post illam conjugem quæreres?

II. Hic tu dicturus es. Quid mecum aspere agis? quid
dure objurgas? Nonne inter hæc verba ecce senuimus,

¹ Alias cxxv. quæ autem 259 erat, nunc 151.

dum vita ducitur prius finienda quam corrigenda? Vis ut ignoscam exitiabili securitati tuæ? quanto satius tu ignoscis si non amabili, certe miserabili sollicitudini meæ? Inimico quidem animo Tullius invehebatur, et longe alia erat terrenam rempublicam gubernantis intentio, et tamen ait: « Cupio, Patres conscripti, me esse clementem, cupio in tantis reipublicæ periculis non dissolutum videri¹. » Quanto justius ego dico, cum ipse noveris quam tibi amicum animum geram, in æternæ civitatis servitio constitutus minister verbi sacramentique divini: Cupio, frater Corneli, me esse clementem, cupio in tantis tuis meisque periculis non dissolutum videri?

III. Plebs mulierum excubat lateribus tuis, crescit in dies pellicum numerus, ejusdem autem numeri dominum, imo vero servum insatiabili per tot scorta libidine diffluentem, et laudes defunctæ castæ conjugis a nobis velut ad mitigandam mœstitiâ suam jure amicitiae flagitantem episcopi patienter audimus? Qui cum esses, non dicam catechumenus, sed in errore nobiscum perniciosissimo constitutus juvenis, junioribus nobis, ab hoc te vitio temperantissima voluntate correxeras; quo non post longum tempus sordidius revolutus, deinde in extremo vitæ periculo baptizatus, non dicam te sene, sed etiam nobis certe jam senibus et insuper episcopis nondum emendaris. Vis de bonæ uxoris morte per nos consolari, nos de hac tua veriore morte quis consolatur? An quia non possumus oblivisci tanta erga nos merita tua, ideo cruciandi adhuc sumus moribus tuis, ideo cotemnendi, et pro nihilo habendi, quando gemimus ad te de te? Sed fatemur nos non esse aliquid ad te corrigendum ac sanandum; Deus attendatur, Christus cogitetur, Apostolus audiatur dicens: « Tollens ergo membra Christi, faciam

¹ Cicero pro S. Rose.

» membra meretricis¹? » Si qualiscumque episcopi amici tui verba spernis in corde tuo, corpus Domini tui cogita in corpore tuo. Postremo quomodo de die in diem differendo peccas, cum extremum diem tuum nescias?

IV. Nunc probabo quas tu ab ore nostro laudes Cyprianae desideres. Certe si adhuc in schola rhetorum verba discipulis venderem, prius ab eis mercedem sumerem. Vendere tibi volo laudem pudicissimæ conjugis tuæ, prius mihi mercedem da, pudicitiam tuam. Da, inquam, et accipe. Humanum dico propter infirmitatem tuam; puto quod non sit apud te digna Cypriana, cujus laudibus anteponis amorem concubinarum tuarum: quod utique facies, si permanere in illo amore, quam ad istas laudes pervenire malueris. Quid mihi vis extorquere poscendo, cum pro te videas esse quod posco? Quid precaris subjectus, quod potes jubere correctus? Mittamus munera spiritalia conjugis tuæ, tu imitationem, ego laudem. Quanquam, sicut supra dixi, laudem ab hominibus jam illa non quærat; imitationem vero tuam tantum quærit etiam defuncta, quantum te dilexit etiam dissimilem viva. Faciam de illa quod vis, cum tu feceris quod et ego volo et illa.

V. Si enim dives ille superbus atque impius, sicut in Evangelio Dominus loquitur, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide¹, cum malorum meritorum poenas apud inferos lueret, neque de digito contempti ante januam suam pauperis aquæ stillam impetrare valisset, recordatus est quinque fratres suos, et rogavit ad eos eundem pauperem mitti, cujus requiem in sinu Abrahamæ longe prospiciebat, ne et ipsi venirent in illum locum tormentorum: quanto magis tua conjux te recordatur? quanto magis te casta non vult ad poenas

¹ 1 Cor. vi, 15. — ² Luc. xvi, 19.